

Welke landbouw? Voor welk voedsel ?

Inleiding

Onderstaande tekst is in de *VPKB Werkgroep Kerk in de Samenleving* (KidS) recent besproken en aangenomen. Hierin wordt het huidige productiemodel in de landbouw in vraag gesteld ten voordele van een landbouwmodel dat zorgvuldiger omgaat met de integriteit van de grond en die voedsel produceert, dat beantwoordt aan criteria van publieke gezondheid en dat bovendien goed is voor zowel de producenten als consumenten.

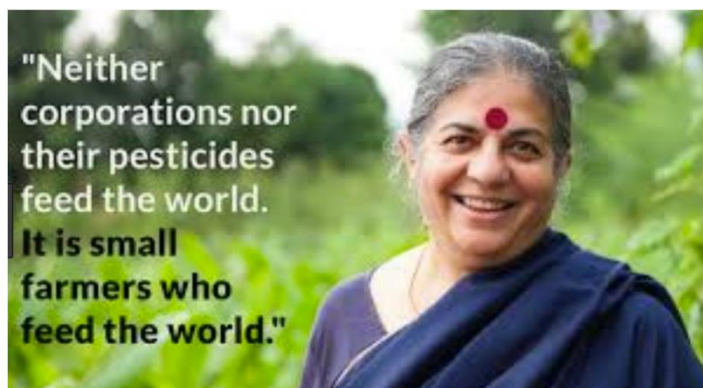
Dit document maakt ook deel uit van de oecumenische samenwerking met onze katholieke partner Eckerk)1. We hopen op deze manier bij te dragen aan de bewustwording, die gaande is in de samenleving en waar ook de leden van onze kerken toe geroepen worden.

I Voedsel, het element waar het leven van de mens van afhankelijk is

Tegenwoordig zijn de woorden: ecologie, biodiversiteit en milieu ons bekend. Als individuen zitten we echter vaak klem door een gevoel van machteloosheid. Die verlamt ons bij het zoeken naar een antwoord op de uitdagingen, waar we voor staan. In het licht van wat ons dagelijks bestaan en de hele schepping op korte termijn bedreigt, vertrouwen we meestal op de politici, die verantwoordelijk zijn voor het nemen van de noodzakelijke en effectieve maatregelen.

Het is er ons niet om te doen de verantwoordelijkheid van politici te onderschatten, maar om onszelf eraan te herinneren dat het voortbestaan van elk democratisch regime afhangt van het bewustzijn en de verantwoordelijkheidszin van zijn burgers!

'Ecologie' gaat over veel thema's, die elk vanuit hun eigen specificiteit bekeken moeten worden en in hun interactieve samenhang. Het thema dat we hier aan de orde stellen, namelijk landbouwproductie en voedselvoorziening, is belangrijk omdat het niet alleen gaat over ons eigen bestaan maar ook over dat van de toekomstige generaties: onze kinderen en kleinkinderen.

We kunnen niet ontkennen dat ons leven afhangt van het voedsel dat we eten en van de kwaliteit van de grond die het produceert.

Een historische ommekeer vanuit de basis.

Directe contacten tussen producenten en consumenten is een hefboom, die ons in staat stelt om zowel als individu of als groep te handelen vanuit het bewust zijn, wat er op het spel staat.

De benadering die wij hier kiezen is om vanuit de basis te vertrekken: een bottom-up benadering. De mogelijkheden hiervan moeten niet worden onderschat. Als we zien hoe snel alles verandert om ons heen kunnen we niet aan de kant blijven staan.

Ecologie, klimaatveranderingen, biodiversiteit, het raakt aan veel aspecten van onze samenleving en opent een nieuwe kijk op de wereld. We zijn een cruciaal punt van de mensheid binnentreden: het tijdperk van het antropoceen, tijdperk waar de mens centraal staat.

Rechtvaardigheid: Hoe? Waarom? Voor wie?

In een overgangperiode heeft men meestal meer verliezers dan winnaars.

Daarom moet het aspect van rechtvaardigheid niet aan onze aandacht ontsnappen. Dat betekent dat we van bij het begin er op moeten toezien dat de lasten eerlijk verdeeld zullen worden. Dit geldt zeker ook voor ons thema: voedsel- en landbouwproductie, dat niet alleen een sociale rechtvaardigheid (tussen mensen) maar ook milieurechtvaardigheid (naar de natuur) vraagt. Ik ben me ervan bewust dat sommigen verbaasd zijn over mijn pleidooi om het begrip rechtvaardigheid uit te breiden naar de natuur. Toch lijkt het mij logisch als je ziet welke ernstige aantastingen ze ondergaat, waarvan we niet alleen getuige zijn maar ook verantwoordelijk voor zijn.

Laten we een stap terug doen in onze geschiedenis. Sinds de 17e eeuw is Europa begonnen aan een weg die geleidelijk aan toonde dat de impact van de mens op haar leefomgeving groter en groter werd met als resultaat dat de natuur opgeofferd werd aan de "vooruitgang". Door dit te zeggen ontkennen we niet de goede dingen, die bereikt werden voor de mensen waarvoor we dankbaar mogen zijn. Maar in een samenleving waar, wat men doet, steeds meer bepaald wordt door cijfers, is de vraag van Hubert Reeves terecht: *"Is de mens in staat zijn eigen intelligentie te overleven"*. "Steeds meer" is funest voor onze biosfeer!

Onze Westerse samenlevingen zijn heel goed in staat om te antwoorden op de vragen "hoe?" maar zij hebben de neiging om de vragen "waarom? En "voor wie?" te verwaarlozen.

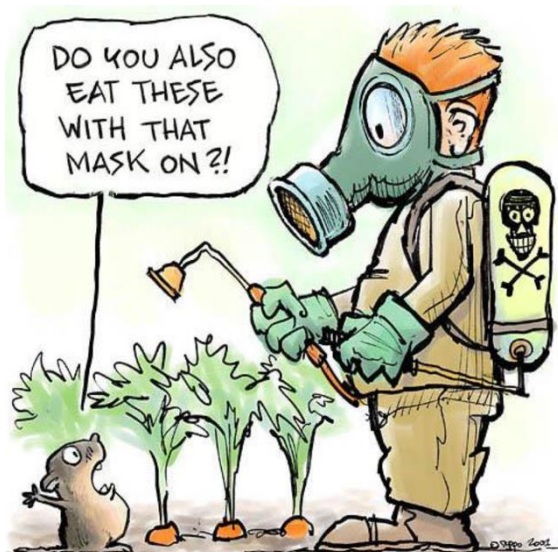
Samengevat:

- a) Onze samenlevingen zijn onderhevig aan een proces van ingrijpende en dramatische veranderingen ingegaan met een toename van onrechtvaardigheid in menselijke relaties.
- b) De natuur, die we sinds de XVII eeuw gezien hebben als iets waarover wij konden beschikken zonder enige terughoudendheid. We hebben ook nooit serieus nagedacht over wat de vernietiging van de natuur ons kost. Zij is bezig om ons de kosten van onze destructieve activiteiten te presenteren en herinnert ons eraan dat zij een integraal deel is van onze werkelijkheid. Dat zowel mens als de natuur een gezamenlijke bestemming hebben.
- c) De voorgaande punten a en b houden een verbreding van het begrip rechtvaardigheid in. In de bijbel is het semantische veld dat wordt bestreken door het concept van rechtvaardigheid (*tzedakah*) altijd deel van een relatie. Het bestaan van een relatie suggereert de erkenning van de ander. Dit houdt in dat we rechtvaardigheid niet reduceren tot alleen de sociale dimensie maar ook de ecologische dimensie. Ook hier is er sprake van een relatie.

d)Het bestaan van een relatie suggereert de erkenning van de ander. Om een relatie goed te laten functioneren is het noodzakelijk, dat zij die er deel vanuit maken, zelfbeperking accepteren.

II Hoe verhoudt zich bovenstaande tot ons thema ?

II.1 Intensieve landbouw is het dominante model

We passen dit toe op een concreet voorbeeld: het gebruik van GLYFOSAAT in de landbouw
Glyfosaat is een herbicide dat boeren al vele jaren gebruiken om onkruidgroei onder controle te houden. Het is een synthetisch product dat wordt verkregen door chemische reacties die oorspronkelijk zijn ontwikkeld voor de behandeling van metalen.

Het wordt een complex verhaal !

Door de enorme druk, die wordt uitgeoefend op de natuur is er een ecologische wanorde ontstaan waaraan ook de landbouw niet kon ontsnappen. Woestijnvorming werd in de hand gewerkt door o.a. overbeweiding. Migratie is voor een groot deel het gevolg van de woestijnvorming. Grote groepen mensen gaan op zoek naar betere plekken om te

leven. De Syrische tragedie bv werd voorafgegaan door drie jaar van droogte die de boeren dwong om hun land te verlaten en naar de stad te gaan om te protesteren , met de dramatische gevolgen die we kennen.

Wat de landbouw in de Europese Unie betreft, werd ook op deze problematiek gereageerd door het gebruik van glyfosaat- beter gekend als Roundup van Monsanto - om onkruid te vernietigen en daarmee het rendement te verhogen.

Wetenschappelijk onderzoek (WHO) heeft echter aangetoond dat dit middel gevaarlijk is voor de volksgezondheid, zowel voor de landbouwer als voor de consument.

Dus zou men ermee moeten stoppen !!!

Onder druk van een Duitse multinational Bayer heeft de EU echter toegestaan om het gebruik van glyfosaat (Roundup) met vijf jaar te verlengen! Frankrijk heeft zich geëngageerd om deze termijn tot drie jaar te beperken. Maar de grootste landbouw vakbond in Frankrijk heeft reeds laten weten dat dit besluit niet zal worden opgevolgd.

De meeste boeren zitten gevangen in een vicieuze cirkel. Ze zijn verplicht om zulke middelen te gebruiken om het productieniveau te handhaven ondanks het feit dat ze weten dat het gebruik van deze producten de bodemvruchtbaarheid aantast. Het evenwicht tussen bodemfauna en flora wordt hierdoor verbroken! Veel boeren hebben momenteel schulden en lijden onder het slechte beeld in de publieke opinie van 'vervuilers' te zijn Het is bv bekend dat in Frankrijk de boeren jaarlijks gemiddeld financieel ondersteund worden met 43.000€ . Zonder subsidies zouden zij jaarlijks een verlies van 25.000€ lijden. In Frankrijk kent men onder boeren het hoogste zelfmoordcijfer.

II.2 Europese subsidies

Het landbouwmodel van de zestiger jaren maakt de laatste jaren een diepe crisis door. Toen was de doelstelling de voedselvoorziening binnen de EU te waarborgen en betaalbaar te

houden. Om die reden werd mechanisatie, automatisering en schaalvergroting ingevoerd. Met als gevolg minder werknemers in de landbouw gevolgd door overproductie. We herinneren ons de boterberg, melk in de sloot enz. De oplossing was om naar de wereldmarkt te gaan om het overschot uit de EU af te zetten. Die wereldmarkt werd grotendeels gedomineerd door de Verenigde

Staten.

Het GLB (Gemeenschappelijk Landbouw Beleid) van de EU kreeg te maken met felle concurrentie omdat de prijzen van agro-voedselproducten laag waren op de wereldmarkt. De EU werd zo verplicht om compensaties te betalen aan de boeren om het verschil tussen wereldprijzen en producentenprijzen te compenseren.

Sinds 2013 is de EU 's werelds grootste uitvoerder van landbouw- en voedselproducten. Deze positie hebben we dankzij subsidies en ten koste van de gezondheid van de bodem.

Desondanks is er nu veel kritiek op dat landbouwbeleid van de EU.

Landbouwers hebben een anti-Europese houding aangenomen en het publiek is onaangenaam verrast door het feit dat landbouw zo'n groot deel (38%) van de begroting opsloort, terwijl de tewerkstelling in de landbouw ieder jaar afneemt. In België verdwijnen jaarlijks 2000 boeren!

Werkgelegenheid: tussen 2008 en 2016 is cijfer gedaald van 5,2% tot 4,2% in de EU.

Er is een verschil tussen de West- en Midden- en Oost-Europese lidstaten.

De werkgelegenheidsgraad is 1,2% in België, Duitsland, Zweden en Luxemburg. In sommige landen is er groei: Bulgarije 0,5%, Cyprus 1,5%, Hongarije: 5,4%, Ierland 2,4% Italië 0,8%. Frankrijk heeft een stabiele werkgelegenheidsgraad: 2,7%.

II.3 Het demografische argument

Eén van de argumenten van voorstanders van dit model van intensieve landbouw op basis van fossiele brandstoffen en grondstoffen is een demografische argument.

Als 's werelds grootste uitvoerder zou Europa verantwoordelijk zijn voor het leveren van voedsel voor een constant groeiende wereldbevolking. Demografen verwachten voor 2050 een wereldbevolking van 9,6 miljard tot 9,8 miljard mensen. Is dit een valabel argument ?

Tallose onderzoekers verzetten zich tegen dit argument.

De redenen zijn:

a) eerst en vooral weten we dat de export van agro-food negatieve gevolgen heeft voor de landbouwopbrengst van lokale boeren, waardoor zij gedwongen worden te emigreren; dit zien we bv in het Afrikaanse continent en in het Midden Oosten.

b) de Wereld Voedsel en Landbouw Organisatie(FAO), schat dat 800 miljoen mensen lijden aan ondervoeding (met name in Centraal-Afrika en het Nabije Oosten), maar 2/3 van het bebouwde oppervlak wordt in beslag genomen door bv de soja productie. Deze is voor 85% bestemd voor veevoeder.

c) wereldwijd neemt grasland voor vee tweemaal zoveel grond in beslag als akkerbouw, maar dieren die volledig van grasland leven produceren minder proteïnes (Georges Biot, The Guardian);

d) water: de landbouw is veruit de grootste verbruiker van water; 68% van de waterreserves in de wereld wordt hiervoor aangesproken; de daling van de waterspiegel in de Verenigde Staten (Californië), India en China is een grote zorg;

e) om de landbouwproductie in stand te houden, moeten we meer andere middelen gaan gebruiken omdat ook de bodem is uitgeput. Hoge rendementen (opbrengst per ha) worden vooral bereikt door chemische producten te gebruiken om de kwaliteit van de grond te garanderen en in de vorm van het gebruik van kunstmest, herbiciden, fungiciden enz.

De productiviteit hangt af van de grond en...van Monsanto!

Sommige onderzoekers denken dat landbouw, zoals we haar nu beoefenen, ten einde loopt. Dit proces begon in de negentiende eeuw toen de industrialisatie haar hoogtepunt bereikte. De boeren stapten toen massaal over naar de fabrieken. Daar werd de productiviteit gemeten naar de productiecapaciteit van de werknemer. Voor de fabrieksarbeider kan dat gelden, maar niet voor de boeren. Daar geldt voor de voedselproductie de bebouwde oppervlakte, de hoeveelheid grond. Het is pas nu dat we ons bewust worden welke beslissende rol de grond en de bodemkwaliteit in de voedselproductie speelt.

Daarbij komt ook nog dat de **zaadindustrie** erin is geslaagd een **monopoliepositie** te bemachtigen. Zij legt overheden een wetgeving op die een einde maakt aan 10.000 jaar van vrije handel van zaden tussen boeren door overheden wijs te maken dat dat nodig is voor de volksgezondheid. Door deze beperkende maatregelen van zaaigoed wordt de diversiteit in hoge mate bedreigd.

Conclusie: deze vorm van intensieve landbouw heeft geen toekomst.

Het GLB is in 1992, 2003 en 2013 al onderworpen aan talrijke hervormingen

Er is een nieuwe hervorming in de maak, die in 2020 klaar zou moeten zijn. Het is onwaarschijnlijk dat de radicale veranderingen die nodig zijn, zullen worden doorgevoerd. Wat zal het resultaat zijn? Ondertussen zorgen deze voortdurende aanpassingen van het GLB aan de situatie op de wereldmarkt wel voor verwarring en angst bij de boeren. Vooral bij een groot aantal boeren van kleine boerderijen, die zich niet gesteund weten door de grote landbouwwakbonden.

III Alternatieven

III.1 De zoektocht naar een ander landbouwproductiemodel.

Er is een nieuw model van voedselproductie aan het ontstaan. Hoewel kleinschalig groeit deze manier van landbouw elk jaar. Enkele cijfers:

Eind 2015 vertegenwoordigde de oppervlakte cultuurgrond voor bio landbouw 6,2% van het totaal. Tussen 2014 en eind 2015 steeg het aantal biologische boeren met 4,7% en het bio-areaal met 9,2%.

Cijfers variëren)3:

Spanje 2013-2014: bio-oppervlakte 6,9%; evolutie bio-boeren: 0,3%

Spanje 2015 , bio-oppervlakte 8,20%; evolutie bio-boeren: 13,3%

Italië 2013-2014 : bio-oppervlakte: 10,18%; evolutie bio- boeren: 5,8%

Italië 2015 : bio-oppervlakte 12,00%; evolutie bio-boeren: 8,1%

Frankrijk 2013-2014 , bio-oppervlakte: 4,14%; bio-boeren evolutie: 3,9%

Frankrijk 2015: bio-oppervlakte: 4,91%; evolutie bio-boeren: 9,1%.

Duitsland 2013-2014 , bio-oppervlakte: 6,30 %; evolutie bio-boeren: 0,5%

Duitsland 2015, biooppervlakte:3,9%; evolutie bio-boeren: 5,7%.

Oostenrijk 2013-2014, bio-oppervlakte: 20.00% evolutie bio-boeren: 4.2´%

Oostenrijk 2015, bio-oppervlakte: 21.20%; evolutie bio-boeren: 0,4%

Verenigd Koninkrijk 2013-2014, bio-oppervlakte: 3,20%;evolutie bio-boeren :5,7%

Verenigd Koninkrijk 2015, bio-oppervlak: 5,0%; evolutie bio-boeren: 2,5%

Nederland 2013-2014 , bio-oppervlak: 3,00%; evolutie bio-boeren: 2,9%

Nederland 2015, bio-oppervlakte,3,00%; evolutie bio-boeren: 1,6%

België 2013-2014 , bio- oppervlak: 5,00%; evolutie bio-boeren: 7,7%

België 2015, bio-oppervlak:5,1%; evolutie bio-boeren 5, 39%

Deze cijfers laten wel enkele verschillen zien. Oostenrijk staat de bovenaan in de tabel en het Verenigd Koninkrijk onderaan. De algemene trend is echter een toename van het aantal biologische boeren en een stijging van het oppervlak waar biologische landbouw wordt beoefend.

België maakt deel uit van deze algemene trend. Er is een echter wel een verschil tussen het noorden en het zuiden van het land. De bio-oppervlakte is sinds 2008 gestegen met 12,3% / jaar in het Waalse landsgedeelte en in Vlaanderen 3,7% /jaar. In Wallonië is een bedrijf gemiddeld 50 ha groot; het wordt grotendeels gebruikt voor veeteelt; in Vlaanderen 16 ha; voornamelijk voor de tuinbouw . Het aantal biologische boeren is gemiddeld met 8% / jaar gestegen in Vlaanderen en 12% / jaar in Wallonië. Biologische boeren vormen een mix van boeren van traditionele en biologische landbouw en nieuwe boeren.

Om twee redenen maakten deze mensen die keuze

- aan de ene kant uit respect voor het milieu: vanuit een nieuwe relatie met landbouwgrond.

- en aan de andere kant het bestaan van een groeiende vraag.

Het Europese logo "biologische landbouw", is bedoeld om consumenten te helpen bij het identificeren van biologische producten. De aanwezigheid op de etikettering waarborgt de naleving van de verordening betreffende de biologische landbouw in de Europese Unie .

III.2 Consumenten

De meesten van ons doen onze boodschappen in supermarkten. Het is handig, er worden veel producten aangeboden en er is voldoende parkeergelegenheid enz.

Als u rondkijkt, zult u merken dat het aantal schappen met biologische producten groeit.

Statistieken bevestigen deze trend. Het meest in (2011) grote supermarkten 46,9% ; daarnaast ook kleinere lokale supermarkten; 11,3%; speciaalzaken; 29,1%; verkoop op de boerderij 4,6%; markten 3,4%; 4,8% discount winkels. Vooral biologisch fruit wordt gevraagd 53%. Biologische groenten 20% en in aflopende volgorde : brood, zuivelproducten, eieren en vlees.

Waarom bio?

De meeste mensen zullen zeggen dat ze om gezondheidsredenen biologisch kopen.

Dit lijkt misschien een egocentrische houding, maar laten we niet vergeten dat een gezonde voeding de sleutel is van ons welzijn en de basis voor onze gezondheid.

Andere redenen zijn dat we steeds meer bewust worden dat het goed is voor het milieu en bovendien zorgt de productie van biologisch voedsel ook voor banen. Zelfs schoolkantines, ziekenhuizen en bejaardentehuizen doen met deze trend mee .

Het is waar dat biologische producten 5 tot 10% duurder zijn. Voor mensen voor wie elke euro telt kan dit afschrikken. Maar we weten ook dat de marktprijzen worden bepaald volgens de wet van vraag en aanbod. Vandaag is de vraag groter dan het aanbod. Biologische producten moeten vaak worden geïmporteerd. Maar zodra die situatie verandert (nl dat we zelf meer gaan produceren), mogen we een daling van de prijzen verwachten. We zien ook dat de vraag naar biologische voeding toeneemt in huishoudens met een laag inkomen.

Voor mensen die in extreme armoede leven blijft het echter moeilijk. (Om hierover meer te weten te komen lees het Vierde Werelddocument: "Voeden als je arm bent; Analyse en gevoel van mensen in onzekere situaties "185 pp .)

Al met al is er veel reden om ons op te verheugen, vooral omdat de vraag naar biologisch voedsel sterk groeit zowel in de landbouw als in de consumptie.

Een andere benadering die we zeker ook niet mogen overslaan is, dat we onze voedselkeuze ook moeten laten bepalen door zoveel mogelijk te **kieszen voor seizoensgebonden producten en producten, die lokaal geproduceerd zijn** . Dit heeft ook direct te maken met rechtvaardigheid met betrekking tot mens en natuur .

-Seizoensgebonden: er is minder energie nodig voor transport enz.

-Lokaal : goed voor onze de boeren ter plaatse en in de regio. Geen verstoring van de landbouw in Afrika en ook minder energie verbruik (transport)

Deze tendens moet niet worden gezien als louter een protest, het is de uitdrukking van een verlangen van de mens om dingen te veranderen, beter aan te pakken.

Natuurlijk zijn er nog de lobby's die worden gesteund door superkrachtige economische machten en kan deze beweging bescheiden en fragiel lijken, maar het is in beweging!

Als kerken en haar leden moeten we zeker niet de politieke consequentie van de bovenstaande problematiek uit het oog verliezen. Naast consumenten zijn we burgers, die genieten van een leven in een democratisch systeem. Christenen zijn burgers, die hun (geloofs-) overtuigingen -ook heel praktisch- willen verbinden met hun politiek engagement.

Daarom: Kies je voedsel met zorg: biologisch, seizoensgebonden en lokaal!

(Andere invalshoeken rond ons thema zijn niet besproken zoals bv de rol van multilaterale handelsovereenkomsten, gebrek aan transparantie bij lopende onderhandelingen; de pogingen van multinationale ondernemingen om te voorkomen dat kleine biologische producenten toegang krijgen tot de markt onder het voorwendsel van verstoord concurrentie vermogen, enz....en de impact ervan !)

)1 Eckerk : www.ecokerk.be.

)2 Le Bio dans l'EU; tableau comparatif et bio-fermiers.

Tot slot ter inspiratie: de droom van Daniel

"U, majesteit, hebt een visioen gehad. U zag een groot beeld. Dat beeld was reusachtig en bezat een prachtige glans. Het stond voor u en de aanblik ervan was afschrikwekkend.

Het hoofd van het beeld was van zuiver goud,zijn borst en armen waren van zilver,zijn buik en lendenen van brons, zijn benen van ijzer, zijn voeten deels van ijzer, deels van leem .

U zag hoe een steen losraakte zonder dat er een mensenhand aan te pas kwam, hoe de steen tegen de ijzeren en lemen voeten van het beeld sloeg en het verbrijzelde"

(Daniel, hoofdstuk 2, verzen 31-34) .

Juni 2018

VPKB Werkgroep Kerk in de Samenleving,

Marc Lenders(mhlenders@gmail.com)(vertaling: Lida Blommaert)

